

זמאי שנה אחורי כלים דנקט, משום דקילי... נטמא תוכו כולו טמא. מבואר מפרש"י ותוס' (עפ"י שבת יג:) שאכן אם נטמא תוכו, הואיל והחמירו בטומאת תוך לטמא את הכלי כולו, מודה רבי אליעזר שפוסל את האוכלין.

וכן הדין לענין קודש בכלי שנטמאו אחוריו, שהואיל ולענין קדשים כולו טמא (משנה חגיגה כ:), הרי הוא מטמא אכלים של קודש אפילו לרבי אליעזר (כן מבואר ברמב"ם הל' שאר אבות הטומאות ז,ו).

'אלא הא קמ"ל שאין למדין הלכה מפי תלמוד'. פרש"י (וכ"מ בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (לבוב, פג). ונראה שגרסתו 'מפי משנה', וכ"ה ברשב"ם ב"ב קל:): מתוך משנה וברייתא ששנויה בהן הלכה כפלוגי, שמסברת תלמוד של התנאים היא נשנית ואין למדים ממנה. ואין בכלל זה במקום שנאמר 'לא זוז משם עד שקבעו הלכה כמותו' – שאין לך פסק גדול מזה (ריטב"א ב"ב קל).

וקרוב לומר שדוקא בכגון אלו שבכאן, שנאמר בהם הלכה נגד הכללים הרגילים, שבדרך כלל הלכה כרבי יהושע וכאן נאמרה הלכה כר"א, לכך אין למדים ממנה, אבל במקום שאינו כנגד הכלל המסור – למדים. ויש סיוע לכך מדברי הירושלמי בפאה ב,ד (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א שלה. וכ"מ ברשב"ם ב"ב קל:).

ע"ע בבאור הענין בשעורים לזכר א"מ ז"ל ח"א עמ' רלו-רלו.

דף ח

'משום דקאי רבי אלעזר כותיה... משום דקאי רבי יהודה בן בבא כותיה'. יש לעיין, הלא בכל אותן הלכות גם כן יש סוברים כמותו, שהרי בכולן שנינו הלכה כר"א כמו שאמרו לעיל, ומה עדיפות יש במה שמצינו חכם מסוים שנקט כן מאשר המשניות שפסקו כמותו. ואפשר צריך דוקא שחכם שלא שמע ממנו נקט כדבריו, אבל המסכימים לדבריו לא, שהרי בלאו הכי היו לו תלמידים הרבה שהיו שונים פרקו. וצ"ע (עפ"י חו"א י"ד ק,א).

זאם איתא לימא ליה כי אמר אבא הלכה כר"א בד' בסדר טהרות' – שהרי מן הסתם בקי רבי פדת בדברי רבי אלעזר אביו ורבו (ריטב"א).

(ע"ב) 'עד כאן לא פליגי רבנן עליה דר"א אלא בקטפא דגוזא אבל בקטפא דפירא מודו ליה' – ומה ששנינו הקטף יש לו שביעית, בקטף של פרי (וכן מבואר מפרש"י ותוס'). שכל דבר הנולד מלחות של פרי נקרא 'קטף' על שם השרף היוצא מן העץ, ואף שמן אפרסמון נקרא כן (ריטב"א). ואילו הרשב"א (בחדושי ובתשובה ח"ה מא) פירש הסוגיא בענין אחר; ודאי משנת שביעית מדברת בשרף היוצא מהעץ ולא מהפרי, שאין קרוי 'קטף' אלא סוג עץ מסוים שאין בו פירות. וכוונת הגמרא לומר שכיון שראינו חילוקים בין שרף לשרף, וגם חכמים מודים בשרף של פרי שאסור, אם כן יש לך לומר גם ('איבעית אימא') שלא נחלקו אלא בשרף העושה פירות, אבל באילן שאינו עושה פירות מודים שקטפו היינו פרי.

[וע"ע בר"ש שביעית (ז,ו) בבאור הסוגיא, שיצא לחלק בין ערלה לשביעית; לר"ז שביעית לחומרא – שהיא נוהגת אפילו בדבר שאינו 'פרי' ואף במאכל בהמה, ולר' פדת לקולא – ששרף הפירות אסור בערלה משום 'את' – הטפל לפרי, או מדרבנן, ואילו בשביעית מותר.

ואולם הרשב"א בתשובותיו (ה"ו שיב שנו שנו) נקט עפ"י סוגיתנו להשוות ביניהם. ומכאן כתב להוכיח שיש איסור ערלה בוורדים, שהרי מבואר שיש להם שביעית וערלה הריהי כשביעית (אלא שלענין מעשה קיים המנהג להתיר, עפ"י דברי הראב"ד. וכן הכרעת הפוסקים לפטור, ובפרט בזמננו שאין נוהגים לאכלם וניטעים לריח ולנוי. ע' משפטי ארץ ערלה א, ד).

'בתולת אדם כל זמן שלא נבעלה' – לאו דוקא, אלא כל שלא ניטלו בתוליה בין בעץ בין באדם, ונקט דבר ההווה. או גם י"ל שסבר מוכת עץ מותרת לכהן גדול וכתובתה מאתים, ומחלוקת תנאים היא ביבמות ובכתובות (עפ"י רמב"ן ועוד. וערשב"א בחדושו ובתשובה ח"ו סח; חדושי הריטב"א תוהרא"ש; רש"י יבמות נט: ד"ה כשרה; חכמת בצלאל).

'מעוברת משידוע עוברת. וכמה הכרת העובר... שלשה חדשים... משום דראשה כבד עליה ואבריה כבדין עליה...'. מבואר שרק מאותה שעה הריהי מסולקת דמים. וזהו אחד מהדברים שנשנתנו בו הטבעיים כבר מלפני כמה מאות שנה, שמיד כשמתעברת פסקו דמיה, ולא נמצא אלא מיעוט שבמיעוט הרואות דם. כן מבואר מתוך תשובת הב"ח (ק. מחודש ניסן שנת שפט) ועוד. ועל פי זה הורה בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג נב) שבזמננו אשה שידוע [ע"י בדיקה או שמרגשת בעצמה באופן ברור] שהיא מעוברת, אם הגיע זמן הוסת ולא בדקה ולא הרגישה – מותרת לביתה. אלא שלכתחילה יש לבדוק מאחר ואפשר לברר. ואולם דעת כמה אחרונים להחמיר בדבר (עפ"י שו"ת רעק"א קכת; אבני נזר יו"ד רלח, ג; שבת הלוי ח"ג קיד קכ. וע"ש בסוסי קטז)

וע' באג"מ באה"ע (ח"ב ה) שהורה לפי סברא זו אודות בני זוג שבאו להתגייר, שבמקום הדחק אינם צריכים פרישה זמ"ז ג' חדשים להכרת העובר אלא יכולים להתגייר ולהינשא מיד, כי זה שרואה דם נידות מוכיח שאינה מעוברת, ומה שבישראל צריכים כיום המתנת ג' חדשים היינו רק מטעם 'לא פלוג', אבל בגר שנתגייר עם אשתו יש להקל, ע"ש. ועע"ש ביו"ד ח"ד יז, א שכתב לשון איסור לכתחילה כל שלא בדקה. וע"ש בהוספת המהדירים שבעצם לא חזר בו. וכן שם בס"י יד (עמ' קעט) סתם להקל במעוברת בתוך ג' חדשים ראשונים לענין חשש לעונת הוסת. וע' באריכות בספר טהרת הבית ח"א עמ' פא ואילך.

וכן לענין מינקת, המציאות כיום נשתנתה, שכמעט כל הנשים אם אינן מניקות בפועל – רואות דם, וגם כשמניקות, לאחר זמן קצר רואות – שלא כפי שהיה בזמן התלמוד עד כ"ד חדש (אג"מ יו"ד ח"ג נב. ועע"ש בח"ד יז, ב).

'כי כתיב האי קרא בזכרים כתיב' ואינו אלא משל בעלמא, ומ"מ זכר יש כאן, שכל משל הוא דומה לנמשל (ריטב"א).

דף ט

'בעידנא דחזאי אין ראשה כבד עליה...' – אבל אם ראתה לאחר שהוכר העובר, אין אומרים שמא יצא הדם מקודם לכן, בטרם הוכר עוברת שעדיין לא היתה מסולקת דמים [והלא יותר מסתבר שראתה אז ולא עתה, כי עתה היא בחזקת מסולקת] – כיון שיש נשים שמסתלק דמן מעט קודם הכרת העובר, שכבר אז יש לה כובד ראש מעט, הלכך לא רצו לחלוק בדבר, כיון שמעת לעת דרבנן (עפ"י ריטב"א,

רבי אליעזר אומר: כל אשה שעברו עליה שלש עונות (בלא ראייה) דיה שעתה. [מעשה ועשה רבי כר"א. לאחר שנוכר שרבים חולקים עליו אמר: כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק, כיון שלא נאמרה הלכה כחכמים בהחלט. עפ"י גמרא ו:]. וע"ע פרטים להלן ט: במה אמרו דיה שעתה – בראייה ראשונה, אבל בשניה – מטמאה מעת לעת, מלבד אם ראתה הראשונה באונס, שאז אף השניה דיה שעתה.

דפים ז – ח

יג. באלו דברים הלכה כרבי אליעזר במחלוקתו עם חכמים ובאלו אין הלכה כמותו?

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי אליעזר בארבע; בארבע נשים שדיין שעתן. במקשה לילד, שאם שפתה מעת לעת וראתה דם – הריהי זבה ואין תולים הדם בולד. בזב וזבה שבדקו עצמם ביום ראשון וביום שביעי ומצאו טהור, ובשאר הימים לא בדקו – הרי אלו בחזקת טהרה. ובדין אחורי כלים שנטמאו במשקים, מטמאים את המשקים אפילו חולין ואינם פוסלים את האוכלים אפילו של תרומה. [ורבי יהושע אמר שפוסלים אוכלי תרומה. וישנה דעה שאחורי הכלים מטמאים רק משקים של תרומה ולא חולין (כן אמר שמעון אחי עזריה בטהרות ה,ז עפ"י הרא"ש שם והר"ש בטבול יום ב,ב. והרמב"ם פירש שאינו חולק על ר"א)].

ואמרו שלא אמר שמואל אלא בסדר טהרות אבל בשאר סדרים פסק שמואל כר"א כגון לענין צירוף סל לחלה, ועוד יש הרבה. ואולם הוכיחו שרבי אלעזר (בן פדת) פסק כרבי אליעזר בארבע מקומות בכל הש"ס, מלבד במקומות שגם חכם אחר נקט כר"א, שיש ופסק רבי אלעזר הלכה כמותו [כגון לענין אחות יבמתו קטנה הנשואה לו, מלמדים אותה למאן; הבהלה בתפילה, בהודאה].

א. הרשב"א נקט (בהדושי ובשו"ת ח"ו סט. וכן צדד בח"ו שנו) הלכה כשמואל שבשאר סדרים יש והלכה כר"א, וכן הביא מרבנו חננאל. ואילו באור-זרוע (ח"א תרסח) וכן מפשט דברי הריב"ש (פג קכה) משמע שכן היא מסקנת הגמרא, שבכל הש"ס אין הלכה כר"א מלבד בארבע. ואולם יש מקומות שפסקו בגמרא בפירוש כר"א, ובאותם מקומות נוקטים אנו כן להלכה (עפ"י סדר תנאים ואמוראים. ע' למשל כתובות סא: ע"ז לא).

וכן במקום שפרשו בגמרא את דברי ר"א ונשאו ונתנו בדבריו, יש שנקטו ראשונים להלכה כדבריו (ע' רמב"ם ומ"מ שביית עשור ג,ה, וכן דעת הר"ף והרא"ש פ"ח דיומא לפסוק כר"א. ואולם רי"ף גיאות וסמ"ג ור"י פסקו כחכמים, וכן חשב לשיטתם הב"ח (או"ח תריג), דלא כשאר פוסקים).

ומאידך מצינו שאמורא מסוים פסק הלכה כר"א ואין אנו נוקטים כן משום שאין הלכה כר"א אלא בארבע (ע' בשו"ת עונג יום טוב קעד ד"ה ועוד נראה. וע"ע כס"מ בכורים ז,יב).

כסתם משנה כרבי אליעזר, משמע ברשב"א שאעפ"י אין הלכה כמותו אלא בשאר סדרים לשמואל. ואילו בדעת הריב"א יש מקום לומר שהלכה כר"א. וע' גם באליה רבה ידים ג,ב שפירש דברי חכמים שם שאין דנים ק"ו ד"ת מד"ס שהיא דעת רבי אליעזר. ושם נפסק כחכמים.

יש מי שכתב שאין הלכה כתלמידי רבי אליעזר אלא בשמונה מקומות (מבוא התלמוד, בסופו). ב. כנוכר, הלכה כר"א שהסל מצרף את הלחם לחיוב חלה. (ע"ע בפרטות בפסחים מח). יש אומרים שלא אמר ר"א אלא לחומרא, לצרף הכל לשיעור חיוב, אבל לכתחילה נכון שיעור הככרות זב"ז כדי להפריש מן המוקף (עפ"י תוס' לעיל ז. וכן דעת רש"י בתשובה ובפסקיו ורבנו תם (ע' מחזור ויטרי סי' לו ובספר המנהיג דיני חלה) וראבי"ה (ח"א קסו), תשובות מהר"ם ב"ב (כהנא ח"א קכב), יראים (קפג)

ועוד. וכתבו אחרונים לנהוג כן לכתחילה, כשאין שיעור חיוב בכל אחת. ע' משנ"ב תנו סק"ו ובשעה"צ. וע"ש בבאה"ל לענין בליטת הלחמים חוץ לכלי ולענין כיסוי במפה). ויש אומרים שאין צריך נגיעה אלא די בצירוף בכלי אחד (וכן נהג מהר"ם מרוטנבורג וכתב שבכל צפרת נוהגים כן, וכדעת ספר התרומות – ע' בשו"ת מהר"ם ב"ב (קרימונא כא) שכב).

וי"א שאם יש שיעור חיוב בכל אחד [או אפילו רק באחד מהם. ש"ך], אין צריך צירוף סל ולא נגיעה אלא די ששניהם מונחים לפניו (עפ"י רא"ש; שו"ע יו"ד שכה, ב; רמ"א או"ח תנו, א. ואם הם נתונים בכלים נפרדים, צריך לקרב הכלים להדדי ושהיו פתוחים מלמעלה. משנ"ב שם סק"ו).

דף ח

יד. שרף עצי הקטף, מה דינו לענין ערלה ולשביעית?

רבי אליעזר אומר: המעמיד (את החלב לעשות גבינה) בשרף ערלה – אסור. וחכמים חולקים וסוברים שאין השרף בגדר 'פרי' ומותר. לפי אפשרות אחת בדברי רבי זירא (כפרש"י ותוס' וריטב"א), לא נחלקו אלא בקטף העץ עצמו, אבל שרף הפרי אסור אף לחכמים [וכמו שאמר רבי יהושע: שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העליון, בשרף העיקרין – מותר. בשרף הפגים – אסור מפני שהוא פרי]. ולפי אפשרות אחרת לא נחלקו חכמים אלא באילן העושה פירות, אבל באילן שאינו עושה פירות מודים שקטפו זהו פריו [ורבי שמעון חולק וסובר שאף זה מותר]. כן סובר רבי זירא. ואילו רבי יוחנן ורבי פדת סוברים שגם באילן שאינו עושה פירות חכמים מתירים.

ומבואר בסוגיא שמחלוקתם שייכת גם לענין שביעית; לר"א הקטף יש לו שביעית (שצריך להפקירו ואסור לעשות בו סחורה) וביעור. ולחכמים ורבי שמעון דינו כעץ עצמו.

א. לדעת רבי יוסי (בב"ק קב), שביעית נוהגת בעצים, ולדבריו ודאי הקטף יש בו שביעית. אבל לחכמים אין שביעית נוהגת בעצים. ואעפ"י שהקטף הנאתו וביעורו שוה ובדין היה שתנהג בו שביעית, אך הואיל ואינו אלא לחלוח העץ בטל הוא אגב העץ. ור"א סבר שהנאתו נחשבת והריהו פרי (עפ"י תוס').

ב. יתכן שלדעת רבי פדת מתירים חכמים אפילו בשרף הפגים, [ולא אמר רבי יהושע אלא 'שמעתי', אבל הוא עצמו אינו סובר לחלק אלא מתיר הכל] (כן צדדו בתוס' ד"ה בקטפא). וי"א דוקא בשביעית סובר ר' פדת כן, אבל בערלה מודה שאסור [אם משום ריבוי 'את' הטפל לפרי, או מדרבנן] (עפ"י ר"ש שביעית ז,ו).

ג. יש אומרים שרבי זירא סובר שבשביעית שרף העץ אסור אף לחכמים ולא התירו אלא בערלה, כי לענין שביעית אין צריך 'פרי' והיא נוהגת גם במאכל בהמה (עפ"י ר"ש שביעית ז,ו).

ד. הרשב"א מפרש הסוגיא בענין אחר, ולדבריו שרף הפגים לדברי הכל אסור, כעדות רבי יהושע. ומחלוקת האמוראים היא בשרף שאינו עושה פירות, האם מודים בזה חכמים לר"א אם לאו. וכתב שלהלכה יש לנו לנקוט כסתם משנה בשביעית ששרף אילן שאינו עושה פירות כגון אילן קטף – אסור [אם משום שהלכה כרבי זירא, או אפילו אם הלכה כריו"ח יש לנו לנקוט בדבר זה כרבי אליעזר מפני שסתם משנה כמותו]. וכן נקט בדעת הרמב"ם.